

Регионални различия и конкурентоспособност на българското селско стопанство

Доц. д-р Ангел Саров*

Асистент Емилия Яневска**

**Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив*

**Институт по аграрна икономика – Селскостопанска академия, София*

***Институт по почвознание, агротехнологии и защита на растенията „Никола Пушкарров“ – Селскостопанска академия, София*

*E-mail: angel.sarov@gmail.com

Резюме

Целта на настоящата разработка е да се измери и оцени конкурентоспособността на селското стопанство в България спрямо страните – членки на Европейския съюз през призмата на регионалните различия за периода 2010–2020 г. За целта е адаптиран RS компонент от Shift-Share анализ. Съпътстваща цел на анализа е да се тества приложимостта на метода за идентифициране на подходящи компоненти за създаване на регионален тип клъстер. Резултатите показват, че в България е налице положителен тренд в заетостта, общата трудова производителност, факторен доход и нетен предприемачески доход в селското стопанство. Те следват тенденцията в изменението на избраните компоненти за референтния регион ЕС–27 през анализирания период.

Ключови думи: селско стопанство; конкурентоспособност; регионални различия; България

Regional differences and competitiveness of Bulgarian agriculture

Associate Professor Dr. Angel Sarov*

Assistant Professor Emilia Yanevska**

**University of agribusiness and rural development – Plovdiv*

**Institute of agricultural economics – Agricultural Academy, Sofia*

***Institute of soil science, agrotechnologies and plant protection “Nikola Pushkarov” – Agricultural Academy, Sofia*

Citation: Sarov, A.; Yanevska, E. (2022). Regional differences and competitiveness of Bulgarian agriculture. *Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo*, 67(3), 16-27 (Bg).

Abstract

The aim of this study is to assess the competitiveness of agriculture in Bulgaria compared to EU member states through the prism of regional differences for the during 2010–2020. The RS component of Shift-Share analysis has been adapted for this purpose. An accompanying goal of the analysis is to test the applicability of the method for identifying suitable components for creating a regional cluster type. The results present that in Bulgaria there is a positive trend in employment, total labor productivity, factor income, and net entrepreneurial income in agriculture. They follow the trend in the change of the selected components for the EU–27 reference region during the analyzed period.

Key words: agriculture; competitiveness; regional differences; Bulgaria

1. Въведение

Въпросите, свързани с оценката на конкурентоспособността в селското стопанство, са сред основните акценти в дебатите при разработването на Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз (ЕС)¹. Въпреки че страните членки на ЕС са на различни етапи на развитие и съответно постигане на целите на общата политика, измерването на конкурентоспособността е огромно предизвикателство пред анализаторите и сред научните среди. Едновременно с това целите и съответно приоритетите на ОСП се променят. Предлагат се нови мерки за подкрепа на доходите на земеделските производители. В по-голямата си част те са породени от неравенствата и регионалните различия (Totev, S., 2018) на държавите членки. Проучванията обаче показват, че въпреки възможността за адаптиране на регионалните политики чрез политически инструменти, в зависимост от идентифицираните потребности, държавите в ЕС не успяват да намалят регионалните си различия (Beluhova-Uzunova et al., 2019). Причините за това се дължат, от една страна, на огромния дисбаланс на икономически растеж и – от друга, поради несъвместимостта между регионалните политики и политиките за развитие на всяка една държава – членка.

Целта на настоящата разработка е да се идентифицират регионалните различия и конкурентоспособността на селското стопанство в България спрямо страните – членки на ЕС за периода 2010–2020 г.

Поради тази причина в разработката е избран и адаптиран RS компонент от Shift-Share анализ. Съпътстваща цел на анализа е да се тества приложимостта на метода за идентифициране на подходящи компоненти за създаване на регионален тип клъстер.

¹ Разработката е част от научноизследователски проект АИ 6 „Конкурентоспособност на земеделските стопанства в България“, с ръководител проф. д-р Храбрин Башев, към Института по аграрна икономика, финансиран от Селскостопанска академия, със срок на изпълнение 2021-2022 г.

Разбиране и метод за оценка на конкурентоспособността

След преглед на дефинициите, теориите и възможностите за измерване на конкурентоспособността става ясно, че категорията конкурентоспособност е много „размита“ като понятие. Сред познатите дефиниции за конкурентоспособността и фундаменталните разбирания, достъпни в научната литература, произтичащи от основните теории на микро- и макрониво, се прави извод, че концепцията „еволюира“ във времето. В научните публикации по темата са достъпни изобилие на методи за оценка, които измерват конкурентоспособността на микро- и на макрониво. Освен това, в „еволюцията“ на концепцията са налични различни тълкувания и техники за дефиниране, измерване и сравняване на конкурентоспособността на земеделските стопанства (малки, средни, големи) отделни сектори, региони, държави. Следователно конкурентоспособността трябва да се приеме по-скоро като относителна категория. Тя е с широко разбиране и естествено до настоящия етап не е прието единодушно мнение как да се дефинира, нито как да се измери (Latruffe, L., 2010).

В научната литература съществуват изобилие от дефиниции за конкурентоспособността от различно естество и предложения за избор на конкретен метод за измерване (Копева и др., 2017). Първоначално конкурентоспособността се разглежда през призмата на неокласическата теория като относително независима икономическа категория, проявяваща се на „съвършен“ пазар, като се изтъкват законите на равновесието на пазара на база търсенето и предлагането.

Неокласическата икономика измерва конкурентоспособността с индекси на сравнителните предимства или индекс на вноса и износа; лидерство в разходите, включително и различни разходни показатели, управление на риска, производителност и ефективност, и т.н. (Ярлийска и Димитрова, 2012; Костенаров, 2016; Пиримова, 2019; Tzvetanova, 2019). Концепцията за

„сравнителното предимство“ е широко разпространена от неокласиката като ключово определящ фактор за модел на международно производство и търговия (Hawkins, 2006). Според принципа на сравнителното предимство по-добре ще е, ако отделните държави или региони се специализират в производството на онези стоки и услуги, които могат да произвеждат при ниски алтернативни разходи. Конкурентоспособността в селското стопанство се определя също и като способността на фермата да се изправи срещу конкуренцията и да бъде успешно приложена стратегията (Latruffe, 2014). Конкурентоспособността е способността да се продават продукти, които отговарят на изискванията на търсенето (цена, качество, количество), и в същото време да осигуряват печалба, което ще позволи на фермата да е жизнеспособна. Може да се разглежда и в контекста на вътрешните пазари или в международен аспект (Keogh et al., 2014).

Добавени са институциите и институционалните механизми, ценностите, навиците, приетите норми на поведение, сътрудничеството. Институциите включват формални права, неформални правила и механизми за въздействие. С помощта на „новата“ институционална икономика, с включването на теориите за правата на собственост; за принципала и агента, транзакционните разходи, общественения избор, теория на игрите и т.н., се търсят отговори на тези въпроси. Поведенческата икономика се опитва да реши несъвършенствата на познатите теории, допълваща социалните и емоционални фактори в разбирането на процеса за вземането на решения за пазара. Определението за конкурентоспособност се развива с времето и се приема като „набор от институции, политики и фактори, които определят нивото на производителност на дадена страна“ (Schwab, 2014). С други думи, по-конкурентоспособна ще е оная икономика, която е в състояние да постигне по-високи темпове на икономически растеж (Schwab, 2014). Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) дефинира конкурентоспособността като способ-

ност на компаниите, индустриите, региони, държави, които генерират (като същевременно функционират в условия на международна конкуренция) относително висок факторен доход и факторни нива на заетост на устойчива основа (Hatzichronoglou, 1996). Европейската комисия дефинира конкурентоспособността като „устойчиво повишаване на стандарта на живот на една нация или регион и като възможно най-ниско ниво на принудителна безработица“ (Bleischwitz et al., 2007). Поради липса на общоприет научен подход за оценка на конкурентоспособността, огромно предизвикателство е да се определи най-подходящият инструмент за измерването ѝ в селското стопанство.

2. Методика

В настоящата разработка за измерване на конкурентоспособността в селско стопанство на глобално ниво се адаптира Shift-Share анализът, с цел оценка на базата на регионалните различия в ЕС. Той е един от познатите традиционни инструменти за оценка на различията в регионален аспект. Shift-Share анализът е метод за сравнение на регионалния растеж спрямо растежа на избрано референтно ниво. Затова за оценка на конкурентоспособността на сектор „Селско стопанство“ в България се приема, че ще бъде сравнявана с останалите държави членки на ЕС, както и със осреднените стойности на ЕС-27 (без UK). Този подход ще помогне за представяне на регионалните структурни промени и дисбаланси.

Оценката на конкурентоспособността на сектора ще се базира на избрани компоненти за анализ. В случая са избрани няколко компонента, измерващи тези изменения, имащи най-широка рамка, а именно:

- Заетост в селското стопанство;
- Обща трудова производителност в селското стопанство;
- Факторен доход в селското стопанство;
- Нетен предприемачески доход в селското стопанство.

Анализът обхваща България и останалите държави – членки на ЕС-27, без Велико-

британия, съотнесени с тренда на изменение на ЕС като цяло, за периода 2010–2020 г. Предвид трите базови компонента на Shift-Share анализа: National share (NS); Industrial mix (IM); Regional shift (RS); (Stimson et al., 2006), в случая, за постигане на целта, анализът ще се ограничи с измерване единствено на Regional shift (RS).

Regional shift (Регионална промяна) е тази част от промяната, която показва регионално предимство или конкурентоспособност (Niyimbanira, F., 2018). Измененията в темповете на растеж на сектор „Селско стопанство“ могат да са резултат на редица фактори, като: наличие на ресурси или други сравнителни предимства или недостатъци; предприемачески дейности, и дори ефекти на регионалната политика (Stimson et. al., 2006).

Регионалният Shift-Share би могъл да помогне за идентифициране на силните страни в съответната икономика или индустрия, сектор, и съответно сравнителното предимство на конкретен район спрямо друг. В резултат на това може да се проследи дали темповете на растеж са по-високи или по-ниски от средните за избран регион, и да се идентифицират потенциални регионално конкурентни индустриални тенденции. Широкото приложение на Shift-Share анализа се обяснява с неговата простота, минимални изисквания за данни и естествено, че резултатите са относително лесни за оценка и интерпретация (Marquez et al., 2009).

Настоящият анализ се опитва да търси отговор на въпросите, свързани с причините за регионалните различия в ЕС–27. Едновременно с това се търсят отговори на следните въпроси:

- Колко работни места в селското стопанство се създават (или не се създават) в резултат на конкурентоспособността на региона?
- Идентифицирани ли се водещите и оставащи региони в сектор „Селско стопанство“?
- С какви темпове се изменя общата трудова производителност, факторният доход и нетният предприемачески доход в селското стопанство, в сравнение с референтния реги-

он?

Използва се следната формула за изчисление (Knudsen, D., 2000):

$$RS_j = r_i * ((r_{i;t} - r_{t-1}) / r_{t-1}) - ((R_{i;t} - R_{t-1}) / R_{t-1}) \quad (1)$$

Където:

t = текущ период от време

t - 1 = предишна година

i = индустрия

г = регион

R = референтен регион.

Полученият RS коефициент се интерпретира по следния начин:

- Когато коефициентът $RS > 1,0$, регионът има по-голям дял на компонента в съответната индустрия, в сравнение с референтния регион. Колкото по-висок е RS, толкова по-голямо е изменението на компонента на региона в този сектор.

- Когато коефициентът $RS = 1,0$, Делът на компонента на региона в индустрията е равен на този на референтния регион. Предполага се, че регионът напълно отговаря на изменението на референтния регион в тази индустрия.

- Когато коефициентът $RS < 1,0$. Ако компонентът на региона в дадена индустрия има по-малък дял от компонента на референтния регион – регионът попада под нивото на изменение и трябва да продължи да се развива, за да отговори на референтния регион в конкретния индустриален сектор (Knudsen, D., 2000).

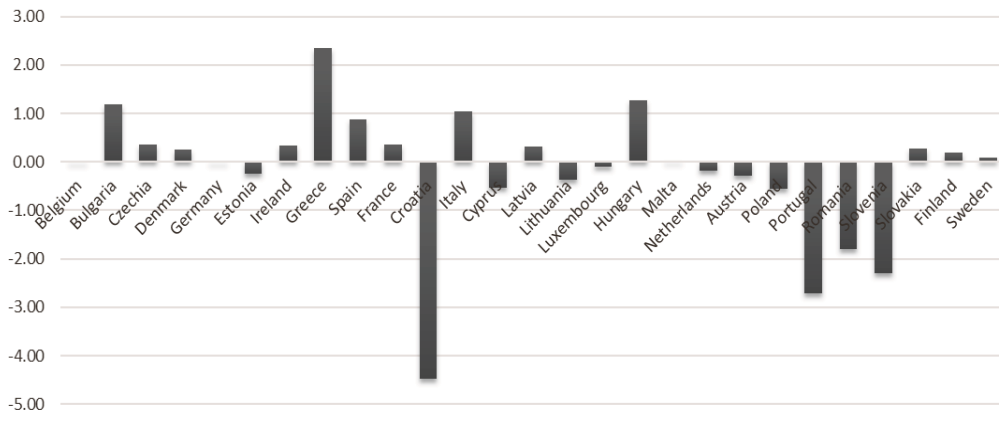
Ползват се данни от Eurostat (2021) за разглеждания период.

3. Резултати и обсъждане

Регионалният Shift-Share компонент (фиг. 1) представя изменението на заетостта в селското стопанство като процент спрямо общата заетост (2019² г. спрямо 2010 г.). Откроява се клъстер, позициониран в Южна Европа (фиг. 2), при който се отчитат изпреварващи темпове на нарастване на заетостта спрямо референтния район (средно за ЕС–27). С из-
² Eurostat (2021), последни данни за 2019 г.

ключение на Унгария, в него попадат Гърция, България, Италия, Испания. България заема трето място след Гърция и Унгария. Това е ясен знак за относително положителен ефект

на конкурентоспособността на селското стопанство в резултат на прилаганите мерки и схеми по отношение ОСП за двата програмни периода (2007–2013 г. и съответно 2014–2020

Фиг. 1. Изменение на заетостта в селското стопанство на държавите – членки на ЕС–27 (без Обединеното кралство), спрямо средното изменение за ЕС (2010–2019 г.), % от общата заетост

Fig. 1. Change in agricultural employment in the EU–27 Member States (excluding the UK), relative to the EU average change (2010–2019), % of total employment

Източник: Евростат, Проучване на работната сила в ЕС–27 (с изключение на Обединеното кралство), (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Labour Force Survey European Union 27 (excluding UK), (2021), own calculations.

Фиг. 2. Карта на регионален Shift-Share компонент: промяна на заетостта в селското стопанство като % спрямо общата заетост, сравнена със средната за ЕС–27 (без Обединеното кралство), (2010–2019 г.), %

Fig. 2. Map of regional Shift-Share component: change in agricultural employment as % of total employment compared to EU–27 average (excluding UK), (2010–2019), %

Източник: Евростат, Проучване на работната сила в ЕС–27 (с изключение на Обединеното кралство), (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Labour Force Survey European Union 27 (excluding UK), (2021), own calculations.

г.). Държави като Белгия, Германия, Люксембург, Латвия, Швеция, Финландия следват процентно средното изменение на заетостта в селското стопанство спрямо общата заетост в ЕС–27. С изключение на Малта, тези държави – членки формират клъстер в региона около Северна Европа. Хърватия, Португалия, Румъния, Словения и Литва забавят темповете на изменение на заетостта в селското стопанство, процентно съотнесена към общата заетост, в сравнение с ЕС–27. С изключение на Португалия, в този клъстер попадат държави от Източния блок. Прави впечатление, че Хърватия заема челна позиция с открояващи се забавени темпове на изменение по този компонент. Тази тенденция би могла да се обясни с късното ѝ присъединяване към ЕС (едва през 2013 г.). С най-висок процент заетост в селското стопанство, на база общата заетост, попадат държави като: Румъния (20%); Гърция (11%); Полша (8,6%). България заема четвърта позиция, съответно с 5,7%. Тези резултати ясно илюстрират преобладаващата аграрна специализация на посочените държави спрямо останалите държави – членки в ЕС. С най-нисък коефициент е Люксембург (0,6%),

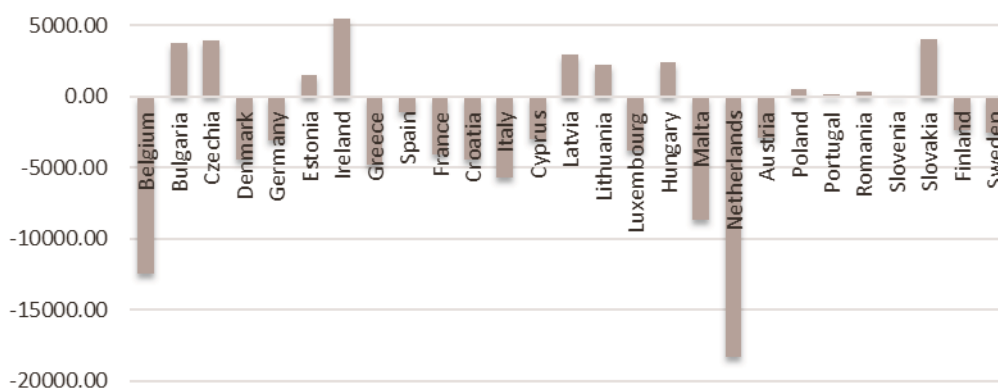
следван от Малта, Германия, Швеция (с около 1%).

По отношение на изменението на общата трудова производителност³ в селското стопанство (измерена като EUR/ГРЕ)⁴ на държавите – членки на ЕС–27 (без UK), спрямо средното изменение за ЕС, през разглеждания период държави като Ирландия, Словакия, Чехия, България, Унгария, Литва, Латвия и Естония оформят клъстер, който изпреварва темпа на изменение средно за ЕС–27 (фиг. 3). Като се изключи Ирландия, останалите държави – членки са около региона на Централна и Източна Европа (фиг. 4).

България заема четвърта позиция след Ирландия, Словакия и Чехия. В Словения, Португалия, Румъния и Полша общата трудова производителност в разглежданата индустрия е с много близки показатели, в сравнение с ЕС–27. Това е регионът, който в най-висока степен отговаря на изменението на ре-

³ Производителността на труда е икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат с вложения трудов фактор, при осъществяването на определена икономическа активност, на определена икономическа територия, за определен период (НСИ).

⁴ ГРЕ - годишна работна единица.

Фиг. 3. Изменение на общата трудова производителност в селското стопанство на държавите – членки на ЕС–27 (без Обединеното кралство), спрямо средното изменение за ЕС, EUR/ГРЕ (2010–2020 г.)

Fig. 3. Change in total agricultural labor productivity of the EU–27 Member States (excluding the UK), relative to the EU average change, EUR/AWU (2010–2020)

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture (2021), own calculations.

Фиг. 4. Карта на регионален Shift-Share компонент: промяна на общата трудова производителност в селското стопанство на държавите – членки на ЕС–27 (без Обединеното кралство), спрямо средното изменение за ЕС, EUR/ГРЕ (2010–2020 г.)
 Fig. 4. Map of regional Shift-Share component: change in total labor productivity in agriculture of the EU–27 Member States (excluding the UK), relative to the EU average change, EUR/ AWU (2010–2020)

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture (2021), own calculations.

ферентния регион, измерен като EUR/ГРЕ. Формира се клъстер, без ясно определена географско пространствена концентрация, при който изменението на общата трудова производителност попада под нивото на средното изменение за ЕС–27. В него се включват държави членки като Нидерландия, Белгия, Малта, Дания, Германия, Франция, Швеция, Финландия, Гърция, Италия, Хърватска, Австрия. С най-голямо отклонение от средното изменение за ЕС–27 е Нидерландия, следвана от Белгия и Малта. Разглеждайки този компонент, правят впечатление огромните регионални дисбаланси сред държавите – членки в ЕС–27.

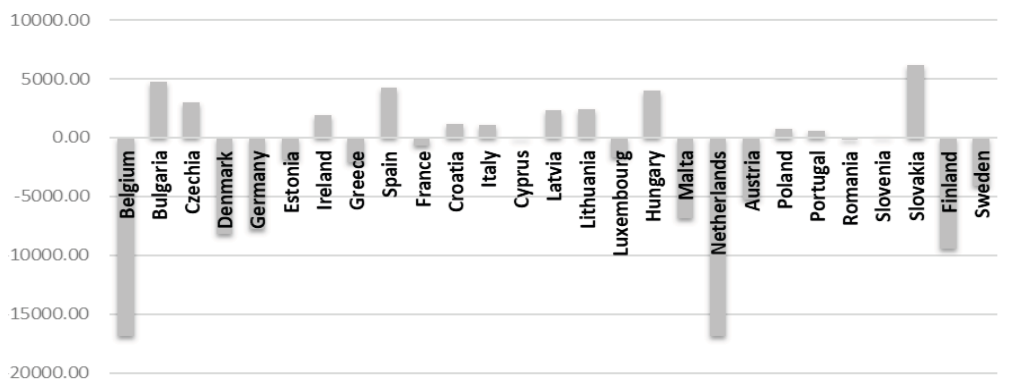
Резултатите показват, че измененията на факторния доход⁵ в селското стопанство на база EUR/ГРЕ на Словакия, България, Испания, Унгария, Чехия, Литва, Латвия изпреварват

темпа на средното изменение за ЕС за периода 2010–2020 г. (фиг. 5). България е на челно място по този показател, изоставаща единствено след Словакия. С изключение на Испания ясно се откроява клъстер от държавите от Източна Европа, с изразени изпреварващи темпове на изменение (фиг. 6) спрямо средните за ЕС–27. Това със сигурност може да се приеме за положителен тренд на конкурентоспособността в селското стопанство, след присъединяване на държавите от Източна Европа към Европейския съюз. На обратния полюс са държави със силно развити икономики, като: Белгия, Нидерландия, Дания, Германия, Финландия, Швеция, Австрия, Малта. Те ясно групират друг клъстер на държави, заемащи северната част на Европа. За периода 2010–2020 г. при този клъстер се отчитат изоставащи стойности на факторния доход в селското стопанство, изчислен като EUR/ГРЕ на база изменението на средната стойност на ЕС–27. Кипър, Полша, Словения и Португалия формират клъстер, където факторният

⁵ Факторният доход е потокът от доходи, който се получава от факторите на производство – общите входящи ресурси, необходими за производството на стоки и услуги.

доход е доста близо до този на средния за ЕС. Предполага се, че този клъстер в най-голяма степен следва изменението на референтния регион (ЕС) в селското стопанство.

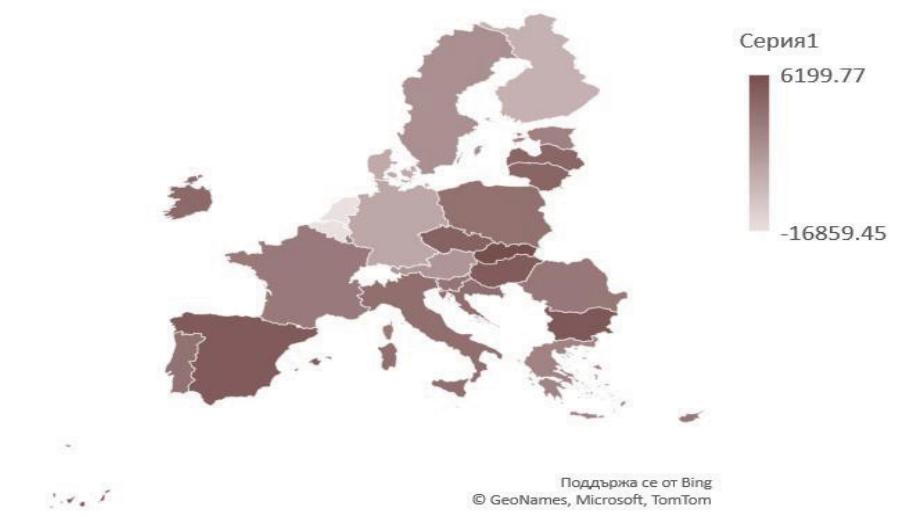
При интерпретацията на резултатите трябва още веднъж да се направи уточнението, че регионалният Shift-Share анализ илюстрира времево изменение на даден компонент в оп-

Фиг. 5. Изменение на факторен доход в селското стопанство на държавите – членки на ЕС–27 (без Обединеното кралство), спрямо средното изменение за ЕС (2010–2020 г.), EUR/ГПЕ
 Fig. 5. Change in agricultural factor income of the EU–27 Member States (excluding the UK), compared to the EU average change (2010–2020), EUR/ AWU

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture (2021), own calculations.

Фиг. 6. Карта на регионален Shift-Share компонент: промяна във факторния доход в селското стопанство на държавите – членки, сравнени със средното изменение в ЕС–27 (без Обединеното кралство), EUR/ГПЕ (2010–2020 г.)

Fig. 6. Map of regional Shift-Share component: change in factor income in agriculture of Member States compared to average change in EU–27 (excluding UK), EUR/ AWU (2010–2020)

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture (2021), own calculations.

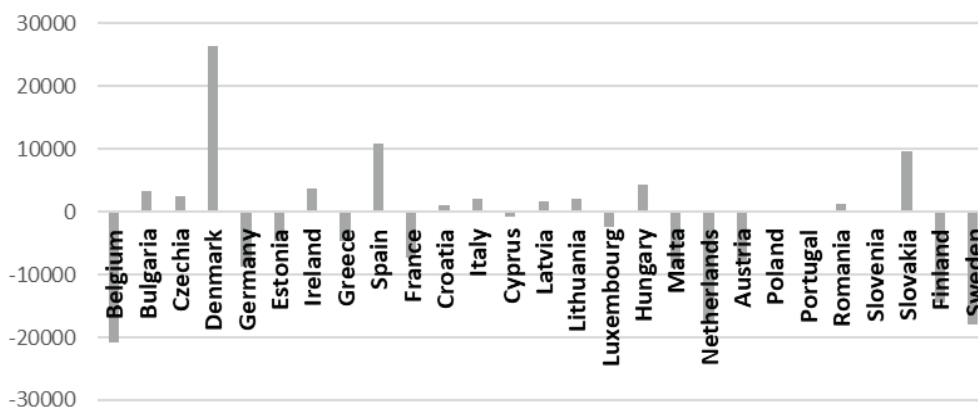
ределена индустрия, спрямо изменението на избрана друга.

Факторният доход в сектор „Селско стопанство“, с най-високи показатели за 2020 г. (Eurostat, 2021), изчислен на база EUR/ГРЕ като абсолютна стойност, е съответно в Белгия (42 095 EUR/ГРЕ), Нидерландия (42 091 EUR/ГРЕ), Испания (35 157 EUR/ГРЕ). Най-ниските нива за този период са в Румъния (3 868 EUR/ГРЕ) и Словения (6 540 EUR/ГРЕ). България заема 22 място (EU–27) с 9 739 EUR/ГРЕ като абсолютна стойност. Държавите – членки като Португалия, Полша, Словения и Хърватия, в най-висока степен, отговарят на темпа на изменение на нетния предприемачески доход⁶ в селското стопанство, на база изменението по този компонент в референтния регион (ЕС–27), измерен в EUR/ГРЕ (фиг. 7). България попада в клъстер, сформиран от Дания, Испания, Словакия, Унгария, Ирландия, Чехия и Ита-

⁶ Нетният предприемачески доход измерва компенсацията за неплатен труд, дохода от земята, принадлежаща на производителните единици и доходността, произтичаща от използването на капитала (Eurostat).

лия, който изпреварва темпа на изменение в ЕС–27. Тук също не може да се определи регионален признак на база местоположение в ЕС. Наблюдава се дифузия в географско разпределение, което показва, че не би могло да се търсят причини за конвергенция по този признак (фиг. 8).

България заема водещо място в този клъстер, което на практика означава, че се следват европейските тенденции в изменение на нетния предприемачески доход в селското стопанство на база EUR/ГРЕ. Белгия, Нидерландия, Швеция, Финландия, Австрия, Германия, Малта попадат в клъстер на държавите в Северна Европа, който не следва изменението на компонента на база тенденцията в ЕС–27. Измерен в абсолютна стойност, Испания е лидер със своите 55 057 EUR/ГРЕ нетен предприемачески доход в селското стопанство за 2020 г., следвана от Нидерландия и Франция, съответно с 31 537 EUR/ГРЕ и 30915 EUR/ГРЕ за същата година. България е на 21 място с 8122 EUR/ГРЕ. В дъното на класацията са Румъния с 3638 EUR/ГРЕ и Словения, съответно с 5601 EUR/ГРЕ.

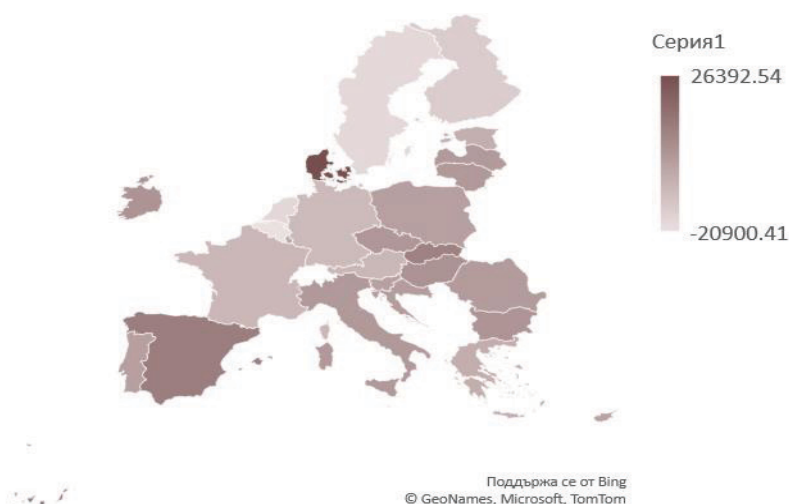

Фиг. 7. Изменение на нетния предприемачески доход в селското стопанство на държавите – членки на ЕС–27 (без Обединеното кралство), спрямо средното изменение за ЕС, EUR/ГРЕ (2010–2020 г.)

Fig. 7. Change in net entrepreneurial income in agriculture of the EU–27 Member States (excluding the UK), relative to the EU average change, EUR/ AWU (2010–2020)

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture (2021), own calculations.

Фиг. 8. Карта на регионален Shift-Share компонент: промяна на нетния предприемачески доход в селското стопанство на държавите – членки на ЕС–27 (без Обединеното кралство), спрямо средното изменение за ЕС, EUR/ГПЕ (2010–2020 г.)

Fig. 8. Map of regional Shift-Share component: change in net entrepreneurial income in agriculture of EU–27 Member States (excluding UK), relative to EU average change, EUR/ AWU (2010–2020)

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (2021 г.), собствени изчисления.

Source: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture (2021), own calculations.

4. Заключение

Според резултатите измененията на факторния доход в селското стопанство (2010–2020 г.) на база EUR/ГПЕ се откроява клъстер, формиран от държавите от Източна Европа (включително България), с изразени изпреварващи темпове спрямо средните за ЕС–27. За положителната промяна във факторния доход сериозно внимание оказват конкурентните предимства в сектора на този регион. Следва да се има предвид, че това са традиционни силно концентрирани селско-стопански региони, които не трябва да бъдат пренебрегвани. Производствените предимства на този регион идват от ендегенната му динамика, което го прави добър пример за останалите региони. Държавите – членки като Португалия, Полша, Словения и Хърватия, в най-висока степен, отговарят на средното изменение за ЕС–27. По отношение на сближаване с темпа на изменение на нетния предприемачески доход в селското стопанство, на база изменението по този компонент

в референтния регион (ЕС–27), се откроява дифузия в географско разпределение на държавите – членки (включително България), което показва, че не биха могли да се търсят причини за конвергенция по този признак. Анализът, включващ промяна в заетостта, открии клъстер, попадащ в Южна Европа (включително България), при който се отчитат изпреварващи темпове на нарастване на заетостта спрямо приетия референтен район (средно за ЕС–27, без UK). Резултатите от Regional shift по отношение на конкурентното предимство на региона, следващ изменението на общата трудова производителност в селското стопанство (измерена като EUR/ГПЕ) на държавите – членки на ЕС–27 (без UK), спрямо средното изменение за ЕС през разглеждания период, оформят клъстер, попадащ в региона на Централна и Източна Европа (включително България). Той изпреварва темпа на средното изменение за ЕС–27. Разглеждани по този начин би било въз-

можно да се групират по-тясно потенциалните инструменти по отношение на политиките в отрасъла на региона.

В България са налице положителни промени в заетостта в селското стопанство, общата трудова производителност, факторния доход и нетния предприемачески доход в селското стопанство. Те следват тенденцията в изменението на избраните компоненти за референтния регион ЕС–27 през отчетения период 2010–2020 г. Ако се приеме, че стойностите на компонентите в референтния регион са желаните резултати, то по-скоро следва да се приеме, че България проявява положителен тренд на изменение, който дори изпреварва базовия. Т.е. конкурентоспособността на българското селско стопанство, според избраните компоненти, е на едно добро равнище на база тенденцията на ЕС–27.

Обикновено при интерпретацията на резултатите от Regional shift се отговоря на въпроса в кой компонент и регион изменението следват избрания референтен показател. Един от основните недостатъци е, че е трудно да се даде отговор на въпроса кои са причините, довели до растеж или спад на компонента в съответната индустрия и регион. Също така резултатите от метода не показват дали трендът на изменение е постоянна величина или са налице колебания (възходи и спадове).

Литература

- Beluhova-Uzunova, R., Atanasov, D., & Shishkova, M.** (2019). Direct payments in Bulgaria—Trends and perspectives. *Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management*, 64(3), 42-50.
- Bleischwitz, R., Bahn-Walkowiak, B., Onischka, M., Röder, O., and Steger, S.** (2007). "The relation between resource productivity and competitiveness," Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, Wuppertal, Germany.
- Elburz, Z., & Gezici, F.** (2012). Regional Development Policies And Industrial Employment Change In Turkey: A Shift Share Analysis (1992-2008).
- Hatzichronoglou, T.** (1996). Globalisation and competitiveness: relevant indicators. Organisation of Economic Co-operation and Development (OECD) Rep. No. 1815-1965, Paris, France.
- Hawkins, J.** (2006). The concept of competitiveness. Treasury Working Paper, Sydney, Australia.
- Keogh, M., Tomlinson, A., & Henry, M.** (2015). Assessing the competitiveness of Australian agriculture. *Rural Industries Research and Development Corporation*.
- Knudsen, D. C.** (2000). Shift-share analysis: further examination of models for the description of economic change. *Socio-Economic Planning Sciences*, 34(3), 177-198.
- Kopeva, D., Zhelev, P., Shterev, N., Blagoev, D.** (2017). Export Competitiveness of Bulgarian Food and Beverage Industry: Perspectives and Policy Measures. *Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management*, 62 (2), pp. 3-15.
- Kostenarov, K.** (2016). Modern forms of risk management systems in entrepreneurship. *Contemporary Management Practices*, No: IX, pp. 181-189.
- Latruffe, L.** (2010). Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors. OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 30, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nkdt6d6-en>.
- Latruffe, L.** (2014). Competitiveness in the agricultural sector: measures and determinants. *Farm Policy Journal*, 11(3), 9-17.
- Márquez, M. A., Ramajo, J., & Hewings, G. J.** (2009). Incorporating sectoral structure into shift–share analysis. *Growth and change*, 40(4), 594-618.
- Niyimbanira, F.** (2018). Comparative advantage and competitiveness of main industries in the north-eastern region of South Africa: Application of location quotient and shift-share techniques. *International journal of economics and finance studies*, 10(1), 96-114.
- Pirimova, B.** (2019). Efektivnost na iznosa I konkurentosposobnost na bulgarskata ikonomika. *Ikonomicheski I socialni alternativi*, br. 2, 2019, str. 56-70.
- Pirimova, V.** (2019). Export efficiency and competitiveness of the Bulgarian economy. *Economic and Social Alternatives*, Issue 2, 2019, pp. 56-70.
- Schwab, K.** (2014). The Global Competitiveness Report 2014-2015. *World Economic Forum (WEF)*, Geneva, Switzerland.
- Stimson, R. J., Stough, R. R., & Roberts, B. H.** (2006). *Regional economic development: analysis and planning strategy*. Springer Science & Business Media.
- Totev, S.** (2018). Socio-economic regional disparities in Bulgaria. In *Proceedings of the International scientific and practical conference "Bulgaria of regions"* (Vol. 1).
- Tzvetanova, E.** (2016). Stochastic Evaluation of the Financial Ratios' Forecast Ability Using Principal Component Analysis. In *Proceedings of International*

Conference on Application of Information and Communication Technology and Statistics in Economy and Education (ICAICTSEE) (pp. 634-638). International Conference on Application of Information and Communication Technology and Statistics and Economy and Education (ICAICTSEE).

Yarliyska, M., Dimitrova, N. (2012). Competitiveness of Bulgarian exports. Ministry of Finance, Economic and Financial Policy Directorate.

Yarliyska, M., Dimitrova, N. (2012). Konkurentnost na bulgarskiq iznos. Ministerstvo na finansite, direktiq "Ikonomicheska I finansova politika".